

Tietoa tuottava, hyödyntävä ja jakava kirkko

Kalle Kuusimäki, Kirkon diakonia ja sielunhoito)

1. Aloite tilastoinnin vähentämiseksi kirkossa

Kirkolliskokoukselle tehtiin elokuussa aloite, jossa esitetään tilastoinnin vähentämistä. Aloitteessa todettiin mm., että kirkon keskushallinto ja seurakunnat käyttävät tilastoja ”niukasti viestinnässä ja kehittämistyössä”, ja vaikka niitä hyödynnettäisiinkin, työn vaikuttavuutta tilastot eivät kuitenkaan mittaa.

Aloitteen tekijät eivät murehtineet pelkästään tilastointiin käytettyä työaikaa vaan kysyivät, mitä varten tietoja kerätään. Tilastot voivat myös vinouttaa toimintaa, jos ryhdytään tavoittelemaan tapahtumien (ja kohtaamisten)-suurta määrää laadun kustannuksella. Lisäksi tilastointi voi herättää työntekijässä tunteen, että häntä ja hänen tekemisiään valvotaan. Aloitteen tekijät pohtivat myös tietojen kokoamisen eettisyyttä, rikotaanko keskustelujen syyn ja taustan ilmoittamisessa vaihtelovollisuutta. Epäily kohdistettiin aloitteessa myös tilastojen yleiseen luotettavuuteen ja työntekijöiden kykyyn huomioida tilastollinen vaihtelu.

Aloitteentekijät ovat vakuuttuneita siitä, että tilastoista ”saadaan vähän irti suhteessa siihen, kuinka paljon niiden laatimiseen panostetaan”. Lisäksi ”dataa käytetään varsin vähän siihen nähden, miten sitä voisi hyödyntää tutkimuksessa, vaikuttavuuden arvioinnissa ja seurakuntien työn kehittämisessä”.

Aloitteen tekijät esittivät, että kerätyn tiedon määrää tulee huomattavasti ”vähentää ja järjeistää siten, että siihen sisältyy vain sellainen tieto, joka todella palvelee kirkon työn merkityksellisyyden lisäämistä, johtamista, päätöksentekoa ja toiminnan kehittämistä sekä vertailtavuutta yhteiskunnan muihin toimijoihin nähden”.

2. Yhdessä olemme enemmän

Kirkon tilastointia uudistettiin huomattavasti muutama vuosi sitten. Tuolloin esimerkiksi diakoniatyötä koskevaa tilastointia hieman kevennettiin verrattuna aiempaan, mutta monille muille uudistus merkitsi uudenlaista työtettä ja kipuilua. Reaaliaikaisuuteen pyrkiminen on tuonut merkittävän muutoksen tilastointiin.

Käytämme kirkkohallituksessa tilastotietoa vaikuttamisviestinnässä ja toiminnan kehittämisessä. Aina kun esittelemme kirkon diakoniatyötä eri yhteyksissä, hyödynnämme siinä tilastojen tuottamaa tietoa. Kirkon diakoniarahaston tai Kirkon keskusteluavun tilastot antavat meille tärkeää tietoa siitä, mitä ihmisille kuuluu, mitkä ovat tällä hetkellä yhteiskunnalliset kipupisteet, ja luovat näin kirkon vaikuttamispuheelle omaa uskottavaa tietopohjaa. Toki tilastot ovat tarpeen myös tuottamaan tietoa kirkkomme toiminnan laajuudesta ja merkittävydestä, mikä aika ajoin unohtuu sekä medialta että poliittisilta päättäjiltä.

Hyödynnämme paljon muitakin tiedonlähteitä, koska tilastot eivät kerro työstä kaikkea, puhumattakaan työn vaikuttavuudesta. Tilastojen lisäksi tuotamme esimerkiksi joka toinen vuosi nyt polttopisteessä olevan Diakoniabarometrin, minkä lisäksi olemme mukana käynnistämässä

erilaisia selvityksiä ja tutkimuksia sekä kehittämishankkeita, joissa tiedontuotanto on välttämätöntä. Emmekä tuota tätä tietoa suinkaan yksin vaan yhdessä eri toimijoiden kanssa.

Keväällä koronapandemia haastoi erityisesti yhteiskunnallisia päättäjiä kysymään, mitä yleensä tiedetään pandemiasta ja niistä keinoista, joilla taudin leviämistä voidaan hillitä ja pahimpia seurauksia ehkäistä tai lieventää. Tiedon tuottaminen ei ole aina helppoa, kuten näkyy esimerkiksi edelleen käynnissä olevasta keskustelusta, leviääkö virus enemmän pisaratartuntana vai ilmaitse.

Taudin levitessä kysyttiin myös kirkolta, miten pandemia näkyy kirkon työssä ja ihmisten arjessa. Tietoa koottiin eri tahoilta useammasta lähteestä, juuri tilastojen ja kyselyjen avulla. Tietoa välitettiin kirkon johdolle ja poliittisille päättäjille.

Koronakevät osoitti osaltaan, että tätä tiedontuotannon kokonaisuutta on kirkossa hyvä edelleen kehittää, jotta voimme ketterästi tuottaa tietoa ajankohtaisiin tarpeisiin. Kyse ei ole aina pelkästään oman toimintamme kehittämisestä tai yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta, puhumattakaan kirkon edunvalvonnasta. Koronapandemia on esimerkki ilmiöstä, joka yhdistää eri toimijoita turvaamaan ja edistämään ihmisten terveyttä ja hyvinvointia.

Ajattelen siis, että on tarpeen arvioida tilastoinnin tarkoituksenmukaisuutta. On tarpeen ensin kuitenkin selvittää, missä määrin ja millä tavoin seurakunnat ja keskushallinto tuottavat ja hyödyntävät tilastotietoja. Mutta sen lisäksi on hyvä kartoittaa, mitä muuta täydentävää tiedontuotantoa meillä on käytössämme tilastojen lisäksi. Kolmanneksi on hyvä arvioida, mitä tietoa ei kannata välttämättä tuottaa tilastojen avulla. Ja neljänneksi, mitkä ovat mahdolliset tiedontuotannon aukkopaidat ja prosessien ongelmakohdat (pullonkaulat).

Ajattelen, että kirkossa on nyt otollinen hetki käynnistää kokonaisarviointi tilastoista ja samalla kirkon oman tiedontuotannon kokonaisuudesta ja tähän kokonaisuuteen liittyvistä uudistamistarpeista. Tässä kokonaisuudessa tulisi arvioida eri toimijoiden rooleja uudestaan, jotta myös tiedon tuotannossa ja hyödyntämisessä tekisimme laajalti yhteistyötä.

Saattaa olla, että muutos edellyttää myös organisatorisia muutoksia. Kirkkohallituksessa uusi Kirkon koulutus ja tutkimus -niminen erillisyyksikkö on toivottavasti iso askel kohti tiedontuotannon kokonaiskoordinaatiota kirkossa. Diakonian kannalta merkityksellistä tietoa tuottavat monet eri toimijat. Tällaisen tiedontuottamisen verkoston vahvistaminen on tärkeää, jotta emme hukkaa voimavaroja päällekkäiseen puhumattakaan kilpailevaan tekemiseen. Kansainvälistä yhteistyötä on vielä runsaasti hyödyntämättä.

3. DBM näyttää suuntaa

Diakoniabarometri on alusta alkaen ollut esimerkki paitsi edellä kuvatusta tiedontuotannon verkostosta myös pyrkimyksestä täydentää diakoniakenttää koskevaa tietoaamme. Barometrimalli syntyi oivalluksesta, että nimenomaan diakoniatyöntekijöillä on tietoa, joka on hyvä saada näkyväksi, hyödynnettäväksi ja jaettavaksi laajemmin.

Diakoniabarometriä tuottamisessa huomattava kehitysloikka tapahtui, kun tutkijoiksi ryhtyivät Diakonia-ammattikorkeakoulun ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opiskelijat. Tämä on toinen barometri, joka syntyy tällä tavoin. Ensimmäinen askel tähän suuntaan tapahtui kuitenkin jo

aiemmin, kun tutkijana toimi diakoniatyötä aiemmin tehnyt kirkkohallituksen asiantuntija *Titi Gävert* (DBM 2016). Toivottavasti tämä linja saa jatkaa. Se edellyttää työntekijöiden halukkuutta, työnantajien myönteisyyttä ja esimerkiksi sekä Diakin että uuden Kirkon tutkimuksen ja koulutuksen yksikön panostusta ohjaamiseen. Tämän tuoreen diakoniabarometrin ohjaustukea ovat antaneet *Sakari Kainulainen* ja *Tiina Ikosen* lisäksi *Veli-Matti Salminen* Kirkon tutkimuskeskuksesta, *Esko Ryökäs* Diakonian tutkimuksen seurasta, *Marko Pasma* Diakoniatyöntekijöiden liitosta ja *Airi Raitaranta* Kirkon diakonian ja sielunhoidon yksiköstä. Heille kuuluu lämmin kiitos tästä huomattavasta vastuunkannosta.

Ajattelen, että tällaisella diakoniatyöntekijöiden kouluttautumisella tutkivaan työotteeseen on vaikutusta opinnäytettä laajemmin kirkossa.

Tässä yhteydessä on hyvä korostaa paria asiaa. Tilastot avaavat yhden ikkunan diakoniatyöhön ja etenkin suhteessa seurakunnan muuhun toimintaan. Diakoniatyöntekijöiden on siksi hyvä ottaa haltuun tätä kautta avautuva tieto, kun seurakunnassa käydään keskusteluja resursseista ja niiden kohdentamisesta tai vähentämisestä. Koska tämän tilastoikkunan kautta ei avaudu – eikä voi avautua – diakoniatyön koko todellisuus, sen tueksi on tarpeen tuottaa muuta tietoa. Työtä kannattaa kirjoittaa näkyväksi niin päätöksentekijöille, yhteistyökumppaneille, paikallismedialle kuin seurakuntalaisille. Diakoniatyön viestimisessä on toki omat erityishaasteensa, siinä tulee huomioida omat eettiset reunaehdot. Toivottavasti nämä barometritutkijat, *Hanna Alava*, *Auli Kela*, *Anni Nikkanen* ja *Pirjo Paloviita*, omalta osaltaan innostavat harjoittamaan seurakunnissa tutkivaa työtettä, joka palvelee toiminnan kehittämistä.

Tämä tuore barometri antaa paljon aineksia kirkon diakonian kehittämiseen niin valtakunnallisesti kuin seurakunnissa. Nostan näistä nyt muutamia:

Pirjo Paloviita kiteyttää osuvasti ruoka-avun keskeiset viimeaikaiset muutokset ja haasteet. Olemme viime vuosina edistäneet kirkossa yhteisöruokailumallia. On perusteltua korvata erilliset, leimaavat ja eriyttävät nk. diakoniaruokailut yhteisöruokailuilla. Koronapandemia osaltaan on nyt vaikeuttanut ruokailujen järjestämistä. Mutta mitä tulisi ajatella ruoka-avusta, esimerkiksi leipäjonoista ja niiden tulevaisuudesta? Barometrissa 74 % vastanneista oli samaa tai täysin samaa mieltä, että leipäjonoista tulisi päästä eroon. Mutta kun väitteenä oli ”Ruoka-apu on seurakunnan perustehtävä”, näkemykset jakaantuivat: 36 % kallistui väitteen puolelle, 34 % taas oli eri mieltä.

Julkisuudessa käytiin jokin aika sitten keskustelua siitä, aiotaanko Helsingissä lopettaa ruokakassien jako ja siirtyä pelkästään yhteisöruokailuihin. Barometri osoittaa, että myös diakoniatyöntekijät ajattelevat, etteivät yhteisöruokailut voi korvata ruokakassien jakamista. Mutta, kuten Paloviita toteaa, koska ruoka-apujärjestelmä näyttää ainakin paikoin sementoituneen osaksi julkista sosiaaliturvaa, virran kääntäminen uusiin uomiin on haastavaa.

Kirkko peilaa missiotaan toistuvasti suhteessa alkuseurakuntanäkyyn ja Jeesuksen antamaan tehtävään. Myöskään sen vuoksi irrottautuminen ruoka-avusta ei ole helppoa, vaikka kirkon kanta onkin edelleen, että lakisääteistä perusturvaa ei tulisi siirtää seurakunnille tai kolmannen sektorin toimijoille. Ongelmien monimutkaisuus ja haastavuus johtuu siitä, että ruoka-aputoiminta sijaitsee uskonnollisten/hengellisten, poliittisten, taloudellisten ja nyttemmin myös ekologisten voimien risteyksessä.

Toisaalta keväällä havaittiin, että vuosien kuluessa hioutuneista käytännöistä ja verkostoista oli huomattava hyöty, kun ryhdyttiin järjestämään karanteenioloissa ruoka-apua tarvitseville.

On tarpeen, että aiheesta keskustelevat ja toimintaa kehittävät erityisesti ne, joita asia kipeimmin koskee. Kuka kuuntelee köyhää -verkosto järjestää maanantaina 21.9.2020 kello 15 alkaen valtakunnallisesti tapahtumia otsikolla [Kuka kuuntelee leipäjonojen köyhää](#). Mukana ovat, kuten verkosto heitä kutsuu, ruoka-avun erikoisasiantuntijat.

Ilmiö, jota on syytä lähemmin tutkia, koskee diakoniatyöntekijöiden kokemusta siitä, että diakonian asiakkaat pitävät seurakunnan antamaa taloudellista apua subjektiivisena oikeutenaan. Suunta on ollut kasvava; vuonna 2013 näin koki alle viidesosa vastaajista, nyt tämän kokemuksen jakaa kaksi kolmasosaa.

Anni Nikkanen kiinnittää puolestaan huomiota siihen, miten seurakunnissa ja myös diakoniatyössä tarvitaan uskontolukutaitoa. Vaikka terminä uskontolukutaito ei ole osalle vastaajista vielä tuttu, niin siihen liittyvät ilmiöt kyllä. Vastauksista käy ilmi myös, että tarpeet vaihtelevat tämän suhteen seurakunnissa. Näyttää siltä, että diakoniatyössä kokemus koulii toimimaan tai ainakin vahvistaa työntekijän käsitystä omista taidoistaan. Joka tapauksessa on ymmärrettävää, että vasta työnsä aloittaneet kaipaavat vuorovaikutustaitoja eri tavoin ajattelevien kanssa. Uskonnollinen ja ideologinen moninaisuus tulevat todennäköisesti lisääntymään maassamme ja tulemme myös aiempaa tietoisemmiksi eroista ja moninaisuudesta. Kuten Nikkanen toteaa, tarve uskontolukutaidon vahvistamiseen jo peruskoulutuksessa tulee kasvamaan.

Hanna Alava analysoi omissa osuudessaan diakoniatyön sisältöjä ja ajankohtaisia haasteita. Diakoniatyön keskeisiä työalueita on kysytty barometreissä jo vuodesta 2011 lähtien. Asiakastyö seurakunnan tiloissa on kasvanut vuoteen 2018 nähden huomattavasti. Kotikäyntityö näyttää edelleen vähentyneen (vuonna 2018 ei kysytty, mutta 2011 ja 2013 kyllä). Torstaina Kirkon diakonian päivän tapahtumassa mieleen jäi erään diakoniatyöntekijän puheenvuoro, jossa hän totesi, että koronakevään aikana hän oli käynyt puhelimitse ja verkossa syvällisempiä keskusteluja kuin aiemmin kasvotusten. Syytä on varmasti monia, mutta pohtimisen paikka on siinä, millaisessa tilassa ihmisiä kohdataan. Valta-äkökulmasta asiaan on kiinnitetty aiheellisesti huomiota. Seurakuntatilojen käyttöä puoltavat monet käytännölliset syyt, mutta tilojen toimivuutta nk. asiakkaan näkökulmasta on syytä arvioida ja tutkia.

Barometrissä kysyttiin, mihin työaloihin tulisi panostaa tulevaisuudessa. Alava mainitsee, miten sielunhoito sai eniten yksittäisiä mainintoja. Samalla vastauksista käy ilmi, että vastanneet tarkoittavat sielunhoidolla osin eri asioita. Laaja-alaisimmillaan sielunhoidolla tarkoitetaan keskusteluapua, jossa on tilaa hengellisen elämän tuelle, mutta joka voi olla myös pelkästään tai pääosin henkistä tukea ja ohjausta. Tämän tulevaisuuskysymyksen yhteydessä korostui lisäksi työntekijöiden näkemys jalkautumisen ja etenkin kotikäyntityön tärkeydestä. Suhteessa kasvaneeseen asiakastyöhön seurakuntatiloissa sisältyy jännite, jota on syytä tutkia ja pyrkiä ratkaisemaan.

Vuoden 2018 barometrissä saatiin hieman yllättävä tulos esimiesten antaman tuen heikkenemisestä. **Auli Kelan** tekemässä selvityksessä tämän suhteen näyttää tapahtuneen myönteinen muutos: 74 % vastanneista kokee saavansa riittävästi tai lähes riittävästi tukea esimiehiltään. Kuten Kela toteaa, suhteessa suomalaisten organisaatioiden keskiarvoon tilanne näyttää olevan varsin hyvä seurakunnissa. Silti kehittämiskohteita riittää vielä: neljäososa vastanneista kokee, ettei saa esimieheltään lainkaan tai vain vähän tukea. Nyt koronatilanteessa ja etätyökäytäntöjen kasvettua

tuen antaminen ja työn johtaminen ovat muuttuneet uudella tavalla haasteellisemmiksi. Tutkija kiteyttää ydinkäsitteeksi luottamuksen ja millä tavoin sitä voidaan vahvistaa muuttuvissa olosuhteissa.

Tiedolla johtamisesta on puhuttu Suomessa jo pidemmän aikaa. Sen isoin haaste on nähdä itse kunkin oman tiedontuotannon (ja siihen käytetyn ajan) merkitys sekä paikallisesti että valtakunnallisesti. Jos tuotettua tietoa (ei siis kyse pelkästään tilastoista) ei myöskään yhdessä jaeta eikä hyödynnetä, sen tuottamiseen käytetty aika näyttäytyy turhana. Tämä on pysyvä haaste meille niin keskushallinnossa kuin seurakunnissa.

Diakoniabarometrin tekijät Hanna Alava, Auli Kela, Anni Nikkanen ja Pirjo Paloviita täyttävät kunnialla paikkansa barometrihistoriassa. Diakoniabarometri luotiin aikanaan täydentämään diakoniatiedon tuotantoa. Se syntyi myös työkaluksi vaikuttamiseen. Nytemmin on haluttu vahvistaa työntekijöiden omaa tietämisen arvostamista: tutkivaa ja kehittävää mutta myös vaikuttamaan ja viestimään pyrkivää työtettä. Nyt kun toista kertaa peräkkäin barometrin ovat toteuttamassa henkilöt, jotka ovat itse työtä käytännössä myös tehneet, barometrihistoriassa on saavutettu jotain hyvin olennaista. Suurkiitos teille tekijöille ja tukijoille tästä työstänne!

”Arvosta tietoa, tietoasi, toisten tietoa –tietoamme ja tietämistämme.”